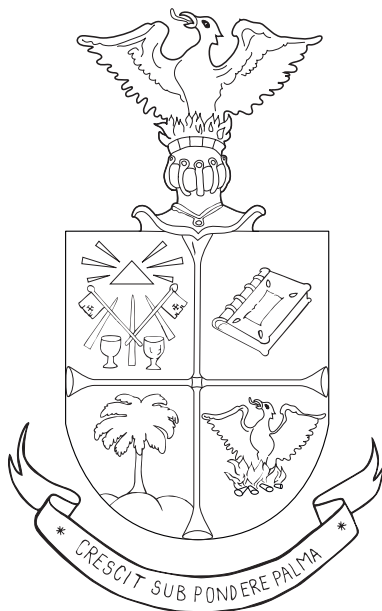

Glossa Iuridica

X. évfolyam, 3. szám

Tematikus szám

Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra?

Budapest, 2023

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Patrocinium Kiadó

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Bónis Péter, Böcskei Elvira, Bruhács János, Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia, Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia, Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Manzinger Krisztián, Miskolczi Bodnár Péter, Móré Sándor, Osztoivits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien, Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert, Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila, Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Homicskó Árpád Olivér, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

E SZÁM SZERKESZTŐI:

FÓRIS ÁGOTA, SÓLYOM RÉKA

ISSN 2064-6887

A tanulmányok és a lapszám elkészítését a Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely
„Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra?
Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása” című pályázata keretében
a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara támogatta.

Kiadja

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter, dékán

valamint

Patrocinium Kiadó

Felelős kiadó: Hegedűs Botond László, ügyvezető

SZÜKSÉG VAN-E MAGYARORSZÁGON JOGI-IGAZGATÁSI SZAKNYELVÚJÍTÁSRA? GONDOLATOK EGY KUTATÁS MARGÓJÁRA

RIXER ÁDÁM
egyetemi tanár (KRE ÁJK)

Absztrakt

A tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetemen 2022 szeptemberében *Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása* címmel elindult kutatás céljait, valamint a már megszületett részeredményeket mutatja be. A Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely által összefogott, és nyelvészek, terminológusok, illetve jogászok közreműködésével zajló kutatás a jogi-igazgatási szaknyelvújítás, illetve egy önálló terminológiastratégia kialakításának szükségességét méri fel, azonosítva a beavatkozási területeket és a megvalósítás lehetséges formáit is.

A tanulmány egyrészt beszámol a kutatás főbb előzményeiről, indokairól és célkitűzéseiről, másrészt önálló fejezetben katalogizálja a magyar jogi-igazgatási nyelv jelen helyzetét alakító legfontosabb körülményeket, a terület főbb gyakorlati és tudományos csomópontjait, végül pedig a már lezajlott két konferencián elhangzottak ismertetése és a további kutatási célokat is rögzítő rövid összefoglalás teszi teljessé a képet.

Kulcsszavak: magyar jogi-igazgatási nyelv, közigazgatás, nyelvújítás, terminológiastratégia

IS THERE A NEED FOR LEGAL-ADMINISTRATIVE LANGUAGE REFORM IN HUNGARY?
REFLECTIONS ON THE MARGINS OF A RESEARCH

Abstract

The present study identifies the aims of a research supported by the Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, and the partial results already obtained. The research, the title of which is "Is there a need for legal-administrative language reform in Hungary? Developing a strategy for legal-administrative terminology" is being carried out by the Lőrincz Lajos

Research Centre for Public Law with the participation of linguists, terminologists and lawyers. It assesses the need for the renewal of legal-administrative terminology and the development of an independent terminology strategy, identifying areas of intervention and possible forms of implementation.

The study provides an account of the main background, motivations and objectives of the research, while two separate chapters catalogue the most important circumstances shaping the current situation of the Hungarian legal-administrative terminology, the main practical and scientific nodes in the field, *and* provide a brief summary of the two conferences that have already taken place.

Keywords: Hungarian legal-administrative language, language reform, public administration, terminology strategy

1. Bevezetés. A kutatásról röviden

Jelen tanulmány célja a Károli Gáspár Református Egyetemen 2022 szeptemberében *Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása* címmel elindult, és 2024 augusztusáig tartó kutatás okainak és céljainak bemutatása, valamint a már megszületett részeredmények prezentálása.

A Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely által összefogott, és az Egyetemen elnyert pályázati pénzből finanszírozott kutatás a jogi-igazgatási szaknyelvújítás, illetve egy önálló terminológiastratégia kialakításának szükségességét járja körül nyelvészek, terminológusok és jogászok közreműködésével. A KRE ÁJK-n 2011-ben létrejött Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely nem első alkalommal vállalja fel tudományos igényű és a jogtudomány határait átlépő párbeszéd kezdeményezését: közel 10 évvel ezelőtt a Kutatóműhely és KRE BTK közös rendezvényeként valósult meg *A magyar nyelv és a magyar jogi műnyelv megújulása* c. konferencia 2013. december 5-én. Akkor a konferencián elhangzott előadások írott változatai, valamint a témában született további tanulmányok a *Glossa Iuridica* tematikus számaiban, a 2014/1. és 2014/2. számokban jelentek meg.

Nem haszontalan ma, 10 esztendővel később visszatekinteni, felidézve az akkor elhangzottakat. Pomogáts Béla, a jeles irodalomtörténész tartotta a bevezető előadást, aki akkor a legnagyobb általános, a jogi szférán túlmutató veszélynek a magyarul beszélők számának gyorsuló csökkenését tartotta. A 2023-as év elején láttak napvilágot a legutóbbi magyarországi, romániai és

szerbiai népszámlálások előzetes adatai – és sajnos nincs változás, a magyart anyanyelvüként beszélők számának csökkenése mindenütt gyorsult a magunk mögött hagyott évtizedben is.

A kutatás egésze felfogható egyetlen izgalmas nyelvstratégiai párbeszédként is, amelynek keretében nem csupán egyes részkérdésekbe, így például a jogi szakfordítás kortárs nehézségeibe vagy éppen az EU-s magyar jogi szaknyelv kiépülésének folyamatába nyerhetünk bepillantást, hanem a legalapvetőbb, átfogó, a jog és nyelv kapcsolatának alapjait hatoló kérdésekre is választ kaphatunk.

A vizsgált téma jelentőségét felnagyítja, hogy a magyar nyelv és nyelv-közösség helyzetének és jövőjének jelentős gazdasági és versenyképességi vonzata van, a magyar jogi-közigazgatási szaknyelv egységességének és versenyképességének megőrzésében pedig fontos szerepe van a terminológiának. Az UNESCO 2005-ben kiadott terminológiastratégiai dokumentuma minden nemzet számára javasolja egy olyan kormányzati terminológiastratégia kialakítását, amely egyfajta „nyelvi akadálymentesítés”-ként is felfogható, s keretétül szolgálhat egy szisztematikus szaknyelvi fejlesztéspolitikának.¹

A kutatók egyúttal továbbvizik azt a munkát is, amelyet a KRE BTK kutatói indítottak el a nemzeti terminológiastratégia kialakítására tett korábbi javaslataikkal;² s jelen kutatás is néhány újabb lépést jelent ebben az irányban a) a jogi-igazgatási szaknyelv helyzetének vizsgálatával; b) a terület kutatóinak, szakembereinek, érintett intézményeinek feltérképezésével és a vizsgálatokba történő bevonásával; c) a téma releváns bibliográfiájának összeállításával; továbbá d) az eredmények publikálásával.

1 *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities.* Paris, UNESCO, 2005.

2 FÓRIS Ágota – BÖLCSKEI Andrea: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához.* In: FÓRIS Ágota – BÖLCSKEI Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen.* Budapest, L'Harmattan–OFFI Zrt., 2019, 140–164. FÓRIS Ágota: *A magyar terminológia-politikáról és -stratégiáról.* In: BENŐ Attila – GÚTI Erika – JUHÁSZ Dezső – SZOTÁK Szilvia – TERBE Erika – TRÓCSÁNYI András (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016) három szimpóziumának előadásai.* Törökbálint, Termini Egyesület, 2017, 120–128.; FÓRIS Ágota – FALUDI Andrea: *A szakírás és a dokumentáció mint nyelven belüli szakfordítás.* In: FÓRIS Ágota – BÖLCSKEI Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás.* Budapest, KRE – L'Harmattan, 2019, 37–58.; SÓLYOM Réka: *Szaknyelvi szemantika. Funkcionális kognitív elemzések.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2020; SÓLYOM Réka: *Egy magyar nyelvű európai uniós rendelet terminusainak szemantikai jellemzői.* In: FÓRIS Ágota – BÖLCSKEI Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2021, 189–208.

A mintegy kétszáz éve lezajlott első hazai nyelvújító mozgalom kiváltó okai között is hangsúlyosan jelent meg az a tény, hogy a magyar nyelv lexikája egyes területeken – különösen a tudomány területén – elégtelennek bizonyult, a szakterminusok ugyanis akkoriban jórészt német vagy latin szavak voltak. *Részen* hasonló folyamatokkal kell számolnunk ma a jogi-igazgatási szaknyelvben az angol nyelv térhódítása, illetve az ún. euronyelvi hatások okán is. Fontos kérdés ma, hogy a technikai fejlődés és az ezzel is összefüggő új, a nyelvi térben is egyre gyorsabban és egyre nagyobb tömegben felbukkanó idegen eredetű – fonetikusán átírt vagy egyenesen az eredeti formában beépült – szavak és kifejezések (neologizmusok) tömegessége nyomán mikor jön el az a pont, az a pillanat, amikor már egyszerűbb lesz az adott szakterületen a tudományos és akár a hétköznapi jellegű kommunikációt is teljes egészében idegen nyelven, jelesül angolul folytatni. Reális-e a funkcionális nyelvvesztéstől való félelem? Egyáltalán ezek a szaknyelvi folyamatok igényelnek-e beavatkozást, s ha igen, úgy miért és milyen formában? A változások mely elemei tekinthetőek egy alapvetően egészséges és szerves fejlődés részeinek, s melyek azok, amelyek felvetik a tudatos beavatkozás szükségességét?

A kutatás alapkérdései közé tartozik, hogy milyen állapotban van ma a magyar nyelv, illetve annak részeként a jogi-igazgatási szaknyelv. Melyek azok a jogterületek (ha egyáltalán vannak ilyenek), amelyek szókészlete leginkább igényelné az új magyar megfelelőket? A kutatás kitér olyan – a szűkebb téma szempontjából megkerülhetetlen – kérdésekre is, mint a határon túli magyar jogi szaknyelv(ek) szétrétegződésének folyamata, vagy éppen a jogi szakfordítás kortárs nehézségeinek bemutatása, kiemelten kezelve a terminológiai harmonizáció feladatát is. A Magyarországon az elmúlt évtizedekben lezajlott egyéb szaknyelvújítások tapasztalatai is jó támpontként szolgálhatnak annak eldöntésekor, hogy a vizsgált, szűkebb terület nyelvi megújítására szükség van-e. A szaknyelvújítás szükségességét természetesen nem csupán a tudományok képviselőinek álláspontja, illetve a jogalkalmazók nézőpontja alapozhatja meg: legalább ilyen lényeges a laikus joghasználat szempontja is, amennyiben az egyértelműség, a közérthetőség – végső soron a használhatóság – gyakorlati kontextusa is meg kell, hogy jelenjen a kérdésről szóló diskurzusban.

A problémakör úgy is megragadható, hogy miután a jogi-igazgatási szaknyelvbe való tudatos beavatkozás egyébként is folyamatosan zajlik egy hullámszerű, szakaszos formában (jogalkotással, a negatív jogalkotásként is értelmezhető deregulációval, az utóbbtól független nyelvi egyszerűsítéssel, és legújabban a mesterséges intelligencia felhasználási területeire irányuló kísérletezéssel), a kérdés csupán az, hogy ma – a 2020-as években – szükség van-e az ezen

formákat meghaladó beavatkozásra a vizsgált szaknyelv életében.

A kutatás kezdeti fázisában kibontakozó szakmai vita adhat választ arra az előkérdésre, hogy a jogi-igazgatási nyelv fogalmi határait a résztvevők kiterjesztik-e a jogi és közigazgatási nyelv határain túlra, így például az üzleti menedzsment területére (szókészletére) is.

A kutatás végeredményben arra kérdésre keresi a választ, hogy indokolt-e egy szaknyelvújítás kezdeményezése a jogi-igazgatási területen. Ennek érdekében a kutatócsoport tagjai álláspontjaikat belső megbeszéléseken egyeztetik, továbbá – külső meghívottak bevonása mellett – két magyar nyelvű és egy angol nyelvű nemzetközi konferencia keretében ütköztetik.

Az első magyar nyelvű, ám nemzetközi rendezvény a határon túli magyar jogi-igazgatási nyelv helyzetét volt hivatva vizsgálni, így 2022. december 1-én a *Határon túli magyar jogi-igazgatási nyelv helyzete* címmel szerveztünk sikeres konferenciát. A magyarországi mellett szlovákiai, szerbiai és romániai nyelvészeket és jogászokat is bevonó workshop előadásai a szétrétegződés kiteljesedéséről, a hivatalos eljárásokban, illetve a közszolgáltatások igénybevétele során a magyar jogi-igazgatási szaknyelv, sőt, általában az anyanyelv használatának visszaszorulásáról számoltak be, egyúttal azonban erőteljes módon mutatták be azt a heroikus munkát, amely néhány műhelyben folyik, s amelyek esetében az az egymás közti, határokon átnyúló együttműködések erősítése látszik a közeljövő egyik lényeges feladatának (*a konferencián elhangzott előadások rövid összefoglalását lásd a 2. fejezetben*).

A második magyar nyelvű konferencia külsős előadóitól – azon túl, hogy bemutatták saját, szűkebb témáikat – kifejezetten azt kértük, hogy nyilatkozzanak a hazai jogi-igazgatási szaknyelvújítás szükségessége, terjedelme, illetve esetleges lebonyolításának mikéntje, azaz a „technológiai” kérdések tárgyában is, illetve, hogy szükségesnek tartanák-e, és ha igen, milyen módon, egy jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítását (*a konferencián elhangzott előadások rövid összefoglalását lásd a 2. fejezetben*). A 2023. év végén sorra kerülő angol nyelvű nemzetközi konferencia keretében pedig külföldi előadóink majd arról osztják meg velünk és egymással tapasztalataikat, hogy hogyan, milyen intézményesített formákban zajlik az egyes, tipikusan nem angol nyelvű európai országokban a jogi-igazgatási nyelv gondozása, fenntartása és megújítása. A kutatási folyamat záróeseménye pedig az az ülés lesz, amely a folytatásról lesz hivatott dönteni, elsősorban az addig felhalmozott tudományos eredmények birtokában. Az addigi eredmények, a kutatás két évének felismerései egy közös összefoglaló tanulmányban is rögzítésre kerülnek.

Jelen tanulmányban a továbbiakban – az 1. fejezetben – azokat a fejleményeket, új intézményeket és folyamatokat mutatom be, amelyek saját kutatásaim során a mai magyar jogi-igazgatás nyelv leglényegesebb alakítóinak bizonyultak, valamint – a 2. fejezetben – összefoglalom a két már lezajlott konferencia fontosabb felismeréseit, az előadók legfontosabb megállapításait is, érzékeltetendő vizsgálódásaik irányát. Munkámat rövid összefoglaló zárja, amely egyúttal jelzi a további lehetséges célokat, irányokat is.

2. A magyar jogi-igazgatási nyelv főbb kortárs kérdései

A következőkben kísérletet teszek arra, hogy a magyar jogi-igazgatási nyelvet érdeemben befolyásoló legfontosabb változásokat, illetve a jogtudománynak és a nyelvtudománynak a jogi-igazgatási nyelv kutatásával összefüggő főbb irányait, módszereit és a két terület egymáshoz való viszonyát meghatározó álláspontokat összegyűjtssem. Teszem ezt azon felismerés birtokában, hogy azok a külső társadalmi, politikai változások, amelyek közvetlenül vagy közvetve befolyásolják a vizsgált szaknyelv sajátosságait, egyúttal – szükségképpen – tudományos problémaként is megjelentek már, vagy – és néhány esetben erről van szó – ezek vonatkozásában éppen most indul a tudományos diskurzus. A felsorolás révén nem teljeskörűsége töreksem: az általam kiemelkedően fontosnak tekintett területek kiemelésével csupán azt a sokszínűséget igyekszem láttatni, amely a nyelv és jog kapcsolatának utóbbi éveit a praxisban és a tudományban jellemezte és jellemzi.

2.1. *A jogi-igazgatási-szókincs (szókészlet) korábban onnan kikopott magyar szavakkal való 'újrafeltöltése'*

A 2010-es évektől kezdődően – ha nem is nagy esetszámmal, de érzékelhetően növekvő számok mellett – megindult a magyar jogi-igazgatási-szókincs (szókészlet) korábban onnan kikopott szavakkal való 'újrafeltöltése', kiegészítése. A jelenség nem egészen új a magyar jogi (szak)nyelv történetében sem, amennyiben a vizsgált szaknyelv anyanyelvi terminusainak kialakításában egyéb minták és források mellett az első nyelvújítók (szótárszerkesztők, nyelvészek, szaktudósok) is gyakran folyamodtak a régi nyelvhasználathoz, a népnyelvhez, amelynek egyes, esetleg már feledésbe merült kifejezéseit új életre keltették a közvetlen, belső minták alkalmazásával. Ilyen, mai régi-új szavak – egyebek mellett – a főispán, a vármegye vagy éppen a sommás

eljárás,³ amelyek esetében igencsak élő jogintézményekről van szó, még ha tartalmuk részben meg is változott. E körben leginkább az okoz nehézséget, hogy a legtöbb esetben nem tudjuk, hogy ezek a jogalkotással elért változások az egyes esetekben nyelvpolitikai megfontolások vagy más okok folytán következtek-e be, de a szókészlet régi szavakkal való feltöltése egyértelmű és önálló irányként azonosítható folyamat a jogi-igazgatási szaknyelv életében.

2.2. A jogi-igazgatási nyelv mint identitáselem

Az állam szerepfelfogásának, illetve ön- és énképének változásával függ össze az ún. identitástudomány körvonalainak megjelenése. Szinte egyik pillanatról a másikra jelent meg *nagy hangsúllyal* a közéletben és a tudományban is a '10-es években a kérdés, hogy miben is áll a magyarság politikai, jogi és egyéb természetű identitása (önazonossága). Az identitástudomány fogalmát korábban szűkítő módon a néprajzra, s az ahhoz hasonló – a hagyományok leírását, rendszerezését végző – tudományokra értették. Ehhez képest *ma előtérbe kerül a jogi, illetve alkotmányos identitás*, a különféle – államéletben is szerepet játszó – szereplők, entitások, így a közigazgatás egésze és egyes elemei vonatkozásában is.⁴ Az európai integráció némileg átalakította, de egyúttal meg is erősítette az egyének és közösségek (nemzetek) önazonosság-igényét.⁵ A globalizációval párhuzamosan ezért is vált/válik az *identitáskutatás* az egyik meghatározó stúdiummá, az identitástudomány pedig az egyik leggyorsabban fejlődő interdiszciplináris tudományterületté. Miután pedig az indentitás legtömegesebb és legegységesebb elemei és eszközei között a nyelv mellett a jog is megtalálható (amennyiben annak révén egyneműsíthetőek a legkönnyebben a minket körülvevő világ és egy adott állam jelenségei), nem a véletlen műve, hogy növekszik azon szakmunkák száma, amelyek a két területet valamilyen módon az identitás-kérdés keretében össze is kapcsolják – akár történeti, akár kortárs problémákra szorító elemzésekben.⁶

3 Lásd az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény 41. §-át.

4 A témához az újabb szakirodalomból lásd: RIXER Ádám: Az identitás-vita újabb fejleményei Magyarországon. *Glossa Iuridica*, 2017, 4 (1-2), 147–171.

5 Lásd részletesebben NAVRACSICS Tibor: Nemzeti érdek és Európa. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2014, 2 (4), 100–104.

6 S. VARGA Pál: *Állam, nemzet, nyelv és kollektív emlékezet viszonya a 19. századi magyar irodalmi diskurzusban*. In: ORBÁN Balázs – SZALAI Zoltán (szerk.): *Ezer éve Európai közepén – a magyar állam karaktere*. Budapest, Mathias Corvinus Collegium, 2019, 175–191.

2.3. Diskurzuselemzések a(z alkalmazott) nyelvészet, a jogtudomány és más diszciplínák határán

A jog és nyelv területén már az 1970-es évektől kezdve az egyik legtöbbet kutatott terület a tárgyalótermi diskurzusoké,⁷ emellett pedig egyre inkább előtérbe kerül a különféle kihallgatások és egyéb többszereplős interakciók tudományos nézőpontú vizsgálata is.⁸ A kutatók a bíróságon vagy más jogi környezetben zajló diskurzusstratégiákat vizsgálják; hagyományosabb megközelítésben az igazságügyi nyelvészet vállalkozik a jogi eljárásokban megjelenő írott vagy beszélt szövegek elemzésére, újabban pedig *például* több tudományterület képviselő is arra keresik a választ, hogy a jogászok hogyan használják a (jogi) nyelvet a hatalom és egyenlőtlenség fenntartásának eszközeként.⁹ A különböző megközelítéseket alkalmazó kutatások fogalmi keretétől, ha úgy tetszik hívószavául pedig már egy jó ideje a „sikeres kommunikációs stratégiák” kifejezés szolgál.¹⁰

A megközelítés fontosságát jelzi, hogy az USA-ban külön *Courtoom Studies* nevű diszciplína is létezik, illetve hazánkban mind a jogtörténeti és eljárásjogi, mind a nyelvészeti területen elterjedt a periratok vizsgálata, amely a (jogi) nyelv történetét és jelen helyzetét kifejezetten használatközpontú megvilágításban tárja fel, azaz a jogi szaknyelvet már nem csupán elvont módon, azt annak terminológiájára szűkítve elemzi, hanem a valós élethelyzetekben megfigyelhető működést vizsgáló pragmatika eszköztárát is felhasználja.¹¹

7 TORMA Judit: Jog, nyelv, pszichológia. A jog és nyelv kutatásának pszichológiai vetületei I. *Magyar Jogi Nyelv*, 2020/1, 9–12.

8 HAVASI Zsuzsanna: Hatósági kontrollt tükröző kérdések – a jogi nyelv történetéből kiindulva. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 2022, Különszám: Alkalmazott nyelvészet és kriminalisztika, 8; a kérdéskör kapcsán lásd még: VARGA Marianna: *Magyar büntetőperes bírósági kihallgatások komplex nyelvészeti elemzése*. PhD-értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2020.

9 TORMA i. m. 9.

10 Lásd például: TROSBORG, Anna: *Rhetorical Strategies in Legal Language. Discourse Analysis of Statutes and Contracts*. Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1997.

11 Ehhez lásd még: DOBOS Csilla: *Jogi pragmatika. A tárgyalótermi kommunikáció pragmatikai szempontú vizsgálata*. In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Nyelvben a jog. Nyelvhasználat a jogi eljárásban*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2010, 29–63; és ORTUTAY Katalin: *Pragmatika és jogi nyelvhasználat. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata - Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture*, 2006/1–2, 36; továbbá KARCSAY Sándor: *Jog és nyelv. Jogtudományi Közöny*, 1981/4, 329; illetve SÁROSI Zsófia: *Pragmatika, szociopragmatika, udvariasságkutatás a magyar nyelvtörténetben. Magyar Nyelv*, 2015, 111 (2), 129–146.

A tárgyalótermi, illetve más hasonló, formális keretek között zajló jogias diskurzusokat elemző kutatások között érzékelhetően megnőtt a pszichológiai irányultságú munkák aránya is; a tárgyalótermi diskurzuselemzés egyes pszichológiai vetületeit az általános és kísérleti lélektan, azokon belül pedig gyakran az emlékezés, a nyelv, a fogalmi konstrukciók és a sémaelméletek területei révén látjuk megjelenni az újabb munkákban.¹² Különösen izgalmasak azok a kutatások, amelyek a jog, a nyelv és a pszichológia eszköztárát egyidejűleg kívánják használni. Egy közelmúltbéli hazai empirikus kutatásban azt vizsgálták, hogy hogyan befolyásolja a munkavállalók érzelmi attitűdjét a munkáltató írásbeli kommunikációjában megjelenő jogi nyelv.¹³

2.4. Egyes szakigazgatási területek nyelvének előtérbe kerülése

A közigazgatás nyelve nem egy homogén jelenségcsoport: a hatalmas szókészleten belüli elkülönülés egyik hagyományos szempontja – egyebek mellett – a szakigazgatási területek (például oktatás, egészségügy, vízügy, honvédelem) szerinti, illetve funkcionális, azaz valamennyi szakigazgatási területen egyként jelenlevő területek (például fenntartás, személyügy, informatika) szerinti felosztás. A globalizáció és digitalizáció hatásai valamennyi nyelvi területen felgyorsítják a nemzetközi hatások felerősödését és beépülését, ám akadnak olyan klasszikus szakigazgatási területek, amelyeken ez az intenzitás még az átlagosnál is erőteljesebb – általában nem a tudomány oldalán jelentkező okok folytán... Ilyennek tekinthetjük például a katonai igazgatás nyelvét, amely kiterjesztően magában foglalja a hadkiegészítési és toborzási feladatokkal kapcsolatos szókészleten túl mindazt, ami béke vagy az Alaptörvény szerinti minősített helyzetek idején a honvédelmi feladatok ellátásával kapcsolatban felmerül. Magyarország a Varsói Szerződés tagjaként is jelentős energiákat ölt a katonai (igazgatási) nyelv fenntartásába, frissítésébe, a nemzetközi együttműködési kötelezettségből adódó nyelvi kapcsolatok folyamatos erősítésébe,¹⁴ de ez a NATO tagjaként, illetve háborúval sújtott ország szomszédjaként nem csupán megmaradt, de tovább is erősödött, ideértve a kérdéskör tudományos feldolgozását is.¹⁵

12 TORMA i. m. 9.

13 BÉRES Attila: A jogi nyelv hatása a munkahelyi kommunikációra és az ehhez fűződő attitűd vizsgálata. *Miskolci Jogi Szemle*, 2022, 17 (3), Klsz: Jogpszichológiai szakjogász képzés válogatott dolgozatai, 35–56.

14 ELEK Katalin – KURUCZ Imréné: *Általános katonai szókincs – orosz nyelvi jegyzet*. Szentendre, Magyar Néphadsereg Kossuth Lajos Katonai Főiskola, 1970., illetve OLAJOS József: *Angol – orosz – magyar repülési szakszótár*. Budapest, LRI Repülőfelügyeleti Főosztály, 1969.

15 Sz. n.: A katonai szaknyelv jövője című tudományos konferencia – Annavölgy, 2001.

2.5. A közérthetőség követelményének további erősödése

A közérthetőség követelménye a jogi-igazgatási szövegek (normatív és egyedi aktusok) tartalma kapcsán régóta meglévő jelenség. Az ezzel kapcsolatos igények, elvárások erősödése talán összefügg azzal, hogy az általános szerződési feltételek tömegessé válása, a jogalkotás minőségének hanyatlása és általában az információ-mennyiség megsokszorozódása már nem csupán kellemetlenségek generálójává, hanem a modern piacgazdaságok és részvételi típusú tömegdemokráciák egyik lassító tényezőjévé, veszélyévé is vált. Ez a problémakör pedig a jogalkotó és jogalkalmazó szervek, valamint a jogtudomány képviselői mellett a nyelvtudomány érdeklődését is felkeltette. A jogalkotó és a jogtudomány újabb és újabb deregulációs hullámokkal, nyelvi egyszerűsítési programokkal, illetve azokra irányuló javaslatokkal, valamint szakemberek (nyelvi szakértők) bevonásával próbál úrrá lenni a helyzeten, míg a nyelvészet – egyebek mellett – a szintaktika körében veti fel azt a kérdést, hogy általában a szaknyelveket, de különösen a jogi nyelvet hogyan lehetne „tökéletesíteni”, azaz közelebb hozni a köznapi nyelvhez, érthetőbbé téve azt a laikusok számára. „Ez a nyelvtisztítói hevület azonban gyakran megfélekedezik arról, hogy a szaknyelveknek elsősorban szakmai funkciója van, és különösen fontos, hogy a terminológia, a definíciók pontosan legyenek, és azokat úgy is alkalmazzák. Ugyanakkor a közérthetőség igénye a laikusok részéről a jogi nyelv esetében mégiscsak indokoltabb, mint más szaknyelveknél, hiszen a jogszabályokban előírt magatartási normák az emberek életének szinte valamennyi területére kihatnak, és állampolgári kötelességünk is a jogszabályok ismerete és követése vagy alkalmazása.”¹⁶

A jogalkotói professzió, a jogtudomány és a nyelvészet kifejezetten „egybeér” olyan mozgalommá szerveződött törekvésekben, mint amilyen a *Clear Writing* mozgalom, amely Uniós szinten is jól látható irány, nem utolsósorban az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatóságának törekvései révén.

szeptember 18. *Hadtudományi Tájékoztató*, 2001/10, 3–9, illetve Sz. n.: *Katonai szó és kifejezés gyűjtemény – kézikönyv*. Budapest, Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Csoportfőnökség. Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Főcsoportfőnökség, 2004; BERKÁNE DANESCH Marianne (szerk.) – M. SZABÓ Miklós – MEZŐ András (katonai szakmai szerk.): *Katonai terminológiai értelmező szótár*. [Terminológiai szakértő: FÓRIS Ágota], Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015.

16 VINNAI Edina: A jogi nyelv nyelvészeti megközelítése. *PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS SECTIO JURIDICA ET POLITICA*, 2010, 28 (1), 165.

2.6. Digitalizáció, MI a jogi-igazgatási nyelvben

A digitális fejlődés eredményei révén számos területen már most megjelennek a jog és nyelv kapcsolatát is radikálisan befolyásoló jelenségek. Így a jogi szakfordításban¹⁷ és a közérthetőséget előmozdító szoftverfejlesztési törekvésekben is, amelyek automatikus közérthetőségi javaslatokkal támogatják a jogszabály-, illetve határozatszerkesztési munkát.¹⁸ Egyre gyakrabban és egyre hangosabban megfogalmazódó kérdés az is, hogy a mesterséges intelligencia (MI) vagy a robotok elveszik-e a jogászok és igazgatási szakemberek munkáját,¹⁹ sőt egyre több olyan, már ténylegesen is használt eszközt és felületet látunk, amelyek már a jelenben is léteznek a napi praxisban: a gépi tanulás révén a jogforráskutatás (*legal research*), vagy éppen a bizonyítékok felkutatása és elemzése egyes vonatkozásokban látványosan felgyorsult az utóbbi időben, de akár egyes, valószínűségeken alapuló mérlegelést igénylő lényeges eljárási kérdésekben is egyre inkább támaszkodhatunk a gépi algoritmusokra.²⁰ És akkor a legkézenfekvőbb ügyviteli tevékenységről még szót sem ejtettünk...²¹ A legfrissebb kutatások és szakmai természetű párbeszédok pedig jelentős számban irányulnak a ChatGPT és társai további felhasználási területeinek feltárására az egyes jogász foglalkozási csoportokhoz (hivatásrendekhez) kapcsolatosan.²² Mindezek a változások pedig *szükségképpen* a kommunikációtudományi, illetve nyelvészeti kutatások egyik legfrekvenciáltabb témájává teszik a jogi nyelvet érő új hatásokat és azok eredményeit, a jog technológiai átalakulásának valamennyi dimenzióját.

17 ASZTALOS Zsófia et al.: Számítógéppel támogatott jogi szakfordítás a gyakorlatban. Beszámoló a PPKE JÁK Jog és Nyelv Kutatócsoportja és a LITHME 2. munkacsoportja konferenciájáról. *Modern Nyelvoktatás*, 2021, 27 (3–4), 140–145.

18 ÜVEGES István: Automatizálható a közérthető megfogalmazás? Jog, számítógépes nyelvészet és pszicholingvisztika találkozása. *Magyar Jogi Nyelv*, 2020/1, 1–8.

19 DR. ZÓDI Zsolt: *A mesterséges intelligencia és a jog elveszik-e a jogászok munkáját (is)?* Előadás a Jogelméleti és Jogszociológiai TDK keretében az SZE DFK Jogelméleti Tanszékén – Győr, 2019. március 7. [https://jet.sze.hu/images/TDK/Besz%C3%A1mol%C3%B3%20TDK-esem%C3%A9nyr%C5%91%20\(Z%C5%91di%20Zsolt\)%20.pdf](https://jet.sze.hu/images/TDK/Besz%C3%A1mol%C3%B3%20TDK-esem%C3%A9nyr%C5%91%20(Z%C5%91di%20Zsolt)%20.pdf) (2023. 03. 11.)

20 FANTOLY Zsannett – HERKE Csongor: A mesterséges intelligencia a hatékonyabb büntetőeljárás szolgálatában. *Magyar Jog*, 2023/4, 223–228.

21 NAGY Anita: Mesterséges intelligencia szerepe a bírósági büntető ügyvitelben. *Büntetőjogi Szemle*, 2022/1, 62–70.

22 Lásd például: VADÁSZ Pál – GÖRÖG György: A kis jogi irodák jövőjéről a mesterséges intelligencia fejlődésének fényében. *Közjegyzők Közlönye*, 2022/3, 42–59.

2.7. Kétnyelvűség, határon túli magyar jogi-igazgatási nyelv és nyelvhasználat

A magyar közigazgatás fogalma az elmúlt években jelentősen kibővült, tekintve, hogy a határon túli magyarokkal kapcsolatos igazgatási feladatok ellátása rendszerszintűvé és folyamatossá vált, továbbá szinte valamennyi szakigazgatási területre kiterjed.²³ Részben ebből következően a határon túli és a diaszpórában élő magyarság nyelvhasználatára, a különféle jogi és igazgatási fórumok, illetve humán közszolgáltatások igénybevételekor alkalmazott nyelvi stratégiák kérdése egyre hangsúlyosabban van jelen a közbeszédben és a különféle tudományterületi diskurzusokban is. Nyelvészeti megközelítésben a kétnyelvűség,²⁴ a nyelvcsere és a nyelvvesztés témái kerülnek előtérbe, igen gyakran a jogi-igazgatási területek példái révén. A szociolingvisztika a nyelvhasználat és a társadalmi helyzet összefüggéseit elemzi, különös tekintettel a hierarchikus, illetve aszimmetrikus társadalmi szituációkra, a társadalmi környezet egyenlőtlenségeire.²⁵ A tudományos eredmények azt mutatják, hogy egyes helyeken (Ausztria, Szlovénia) az oktatásban, az egészségügyben, a hivatalos ügyek intézése során már nincs jelen a magyar nyelv használata,²⁶ míg másutt vagy még csupán visszaszorulóban van ez a fajta nyelvhasználat, vagy egyenesen a folyamatok megfordítását tűzték ki célként, nem utolsósorban a jogászok és nyelvészek együttműködése keretében, jogi-igazgatási-oktatási szótárak elkészítése és frissítése révén. A kétnyelvű közigazgatási szótárak a nyelvvesztés előtti talán utolsó pillanatban nyújthatnak segítséget a határon túli, nagyobb tömböket alkotó magyarságnak, tekintettel arra is, hogy a magyar kisebbségek szempontjából létkérdés a magyar jogi-igazgatási műnyelv fennmaradása. Így például a Magyar-szlovák, szlovák-magyar jogi szakszótár²⁷ mellett a szlovák kormányzati portálon érhető el a 2012-ben elkészült és több ízben frissített szlovák–magyar közigazgatási szótár, amelyen egy négytagú, nyelvész-jogász szakértői csoport dolgozott éveken keresztül,

23 Bővebben lásd: RIXER Ádám: *A köz természete. Új irányok a magyar közigazgatásban és közigazgatás-tudományban*. Budapest, Patrocinium, 2012, 150–152.

24 A fogalomhoz lásd bővebben: BARTHA Csilla: *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

25 VINNAI (2010) i. m. 163. A témakörhöz lásd bővebben: WARDHAUGH, Ronald: *Szociolingvisztika*. Budapest, Osiris, 1995.

26 SZÉPFALUSI István et al.: *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Budapest – Alsóőr – Lendva, Gondolat Kiadó, 2012.

27 CSERBA Lajos – MEDE István – NAGY Andrea (szerk.): *Magyar–szlovák, szlovák–magyar jogi szakszótár*. Miskolc, Magyar Jogász Egylet BAZ megyei szervezete, 2013.

rendkívül nehéz körülmények között.²⁸ A szótár mintegy 1500 különböző ügýtípus úrlapja alapján készült el. Romániában Fazakas Emese, Benő Attila és munkatársaik rendkívüli erőfeszítésekkel állították elő előbb a román–magyar közigazgatási szótárát,²⁹ majd pedig magyar–román közigazgatási szótárát a 2000-es évek elején. Áldozatos munkával készült el 2008-ban a román–magyar oktatásterminológiai szótár Sárosi-Mardirosz Krisztina közreműködésével.³⁰

Gyorsan bővülő irodalma van a nyelvi jogok témájának is: e munkák a környező államok által létrehozott belső jog, az uniós jog vagy éppen a további nemzetközi normák bemutatásával foglalkoznak leginkább, nagy terjedelemben elemezve a tényleges joggyakorlatot is.³¹ Maleczki rögzíti azt is, hogy egy általános nyelvstratégia részeként az „elszakított nemzetrészek nyelvi jogainak megfogalmazása” is meg kell, hogy történjen a közeljövőben.³²

Önálló és izgalmas kérdés a külhoni magyarság jogismerete és jogtudata is, amely szintén felmérések tárgyaként része a tudományos megközelítéseknek, pontosítva az egyes nyelvi tömbökkel kapcsolatos tudásunkat, bővítve a helyi nyelvhasználat-tal-nyelvválasztással kapcsolatos ismereteinket.³³

2.8. Tudománynépszerűsítés

A vizsgált területen, azaz a jog és nyelv kapcsolatában önálló aspektus a második generációs egyetemek harmadik generációs egyetemekké történő

28 CÚTH Csaba – HORONY Ákos – KAMONCZA Márta – SZABÓMIHÁLY Gizella: *Szlovák – magyar közigazgatási szakszótár*. Pozsony, Kisebbségügyi Kormánybiztosi Hivatal, 2013. https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/data/files/2221_madarsky.pdf (2023. 01. 20.)

29 FAZAKAS Emese (szerk.): *Román–magyar közigazgatási szótár*. Sepsiszentgyörgy, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2002.

30 BENŐ Attila – FAZAKAS Emese – SÁROSI-MARDÍROSZ Krisztina (szerk.): *Román–magyar oktatásterminológiai szótár*. Sepsiszentgyörgy, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2009.

31 A korábbi irodalomból lásd például: CSERNICSKÓ István: A nyelvi jogi szabályozást meghatározó tényezők Ukrajnában. *Magyar Tudomány*, 2009/11, 1297–1303; KORHECZ Tamás: A hivatalos nyelvhasználat jogi keretei a Vajdaságban – Szerbiában – jog és gyakorlat. *Magyar Tudomány*, 2009/11, 1313–1320; VERES Emőd: Nyelvhasználati jogok a román közigazgatásban. *Romániai Magyar Jogtudományi Közöny*, 2006/2, 35–41.

32 MALECZKI József: *A jogi és a közigazgatási nyelven való fogalmazás pontosságának jelentősége, különös tekintettel ennek nyelvstratégiai összefüggéseire*. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, 2017, 55.

33 FERENC Viktória: Magyar vagy ukrán nyelvű ügyintézés? Jogismeret, jogtudatosság és nyelvválasztás összefüggései a kárpátaljai magyarok körében. *Pro Minoritate*, 2015/3, 54–68.

átalakulása is,³⁴ amennyiben „[a] második generációs – tudományközpontú – egyetemek (2GU) kizárólag a tudományra összpontosítottak és figyelmen kívül hagyták a létrehozott know-how piaci hasznosításának feladatát. A harmadik generációs egyetem ellenben aktívan törekszik a létrehozott *tudás kiaknázására, hasznosítására és üzleti alapokra helyezésére*, egy új, harmadik célt teremtve magának, amely egyenértékű a korábbi kettő, a tudományos kutatás és az oktatás fontosságával”.³⁵ Erre az új szempontra, a még tudatosabb kifelé fordulásra, a tágabb közösség megszólítására utal az Nftv. 2. § (5a) bekezdése is, amelynek értelmében „[a] felsőoktatási intézmény az alaptervékenységéből származó szellemi értékek közösségi célú megismertetésével és gazdasági hasznosításával hozzájárul a térsége társadalmi és gazdasági fejlődéséhez”.

A harmadik generációs egyetem törekvései pedig legalább részben a *tudományos ismeretterjesztés* keretében vagy azt is felhasználva valósíthatók meg: a felhalmozott tudás társadalmi disszeminációjának, a PR-hatások fokozásának, a figyelem felkeltése révén az egyéb szolgáltatások felkínálásának és értékesítésének egyik legkorszerűbb új-régi eszköze a tudományos ismeretterjesztés, a *tudománynépszerűsítés*. A hazai tudásipar részeként tehát *egy olyan közeg, egy olyan szegmens erősödik*, amelyben a jog és nyelv kapcsolata, a kettő metszetében létező jelenségcsoportok és egyedi példák különösen látványosan jelenhetnek meg: a népszerű tudomány – a tudománynépszerűsítés keretei között a szűk szakmai közönségen túli személyi kör, a tágabb társadalom megszólítása, bevonása is megtörténhet. A jogélet nyelvi dimenzióinak láttatása, a jogalkotásban-jogalkalmazásban fellelhető látványos nyelvi visszasságok megjelenítése, a jogi retorika csúcsteljesítményeinek levetítése, a jogi nyelv fejlesztési lehetőségeinek játékos, a közönséget ténylegesen bevonó bemutatása igen életszagú, érdekes és feltétlenül interdiszciplináris előadások, szabadegyetemi jellegű kurzusok, eseti bemutatók tárgya lehet. A lehetőségek szinte korlátlanok: a helységnevek átalakulásától³⁶ kezdve a jog és szépirodalom irányzat bemutatásán át a közigazgatás és jog területéig³⁷ számos irányból közelíthet önnön tárgyához a

34 WISSEMA, J. G.: *Towards the third generation university. Managing the university in transition*. Northampton, Edward Elgar Publishing Inc., 2009.

35 DEÉS Szilvia: *Egyetemi tudománymarketing. A harmadik generációs egyetem szemlélete és kommunikációja*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, 2011, 35–36.

36 TÓTH Valéria: *Településnevek változástudományja*. Debrecen, DE Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2008.

37 RIXER Ádám: Jog és szépirodalom. *Iustum Aequum Salutare*, 2012, 8 (2), 165–194; illetve RIXER Ádám: Közigazgatás és szépirodalom. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2016, 3 (3), 49–72.

jog és nyelv kapcsolatrendszerének tudományos megközelítéseit népszerűsítő, a szórakoztatást a legértékesebb tudásokkal ötvöző szándék. A tudományos ismeretterjesztés a 'jog és nyelv' kapcsolatrendszer új, feltételezésem szerint növekvő jelentőségű eleme: megkockáztatom, hogy ez jelenti a terület fejlesztésének egyik (arany)tartalékát, amely alkalmas lehet arra is, hogy idővel *érdemben* visszahasson saját tárgyára.³⁸

3. A kutatás keretében szervezett konferenciákon elhangzottak

A jelzett kutatás keretében két nagyobb szabású, külső előadók bevonásával megvalósult tudományos ülésre is sor került. Az alábbiakban a két rendezvényen elhangzott előadások közül azok eredményeit foglalom össze röviden, amelyek nem csupán egy-egy szűkebb jogi vagy nyelvészeti terület specifikus kérdéseit dolgozták fel, hanem valamilyen szempontból átfogó jellegűek voltak, illetve több tudományterület megközelítéseit is alkalmazták.

3.1. *A határon túli magyar jogi-igazgatási nyelv állapota című workshopon elhangzott főbb megállapítások*³⁹

Veress Emőd előadásában a romániai magyar jogászképzés kapcsán emlékeztetett arra, hogy 1945-ben még két jogi kar volt Kolozsváron, a román mellett egy magyar is, s a magyar nyelvű jogászképzés csak 1959-ben szűnt meg. Miközben a mai romániai népesség mintegy 6,5%-a magyar, a bírák

38 Bővebben lásd: Rixer Ádám – CSÁKI-HATALOVICS Gyula – REPPONI Felícia: *A közigazgatási jogtudomány mint népszerű tudomány*. In: FURKÓ Péter – SZATHMÁRI Éva (szerk.): *Népszerű tudomány – tudománynépszerűsítés: A Károli Gáspár Református Egyetem 2019-es évkönyve*. Budapest, KRE – L'Harmattan Kiadó, 2019, 49–65.

39 A határon túli magyar jogi-igazgatási nyelv állapota című, online tudományos ülésre 2022. december 1-én került sor. A levezető elnök Prof. Dr. Fóris Ágota (KRE BTK Terminológiai Kutatócsoport vezetője) volt. Előadóként közreműködtek Prof. Dr. Rixer Ádám (KRE ÁJK Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely vezetője), Prof. Dr. Benő Attila (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék), Dr. Sárosi-Márdirosz Krisztina-Mária PhD (Sapientia EMTE – Marosvásárhelyi Kar, egyetemi adjunktus), Dr. Szabó Mihály Gizella PhD (Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete), Dr. Tamás Dóra Mária PhD (OFFI Zrt., vezető terminológus), Prof. Dr. Korhecz Tamás (UNION Egyetem, Belgrád, egyetemi tanár; alkotmánybíró), Prof. Dr. Veress Emőd (Sapientia EMTE – Kolozsvári Kar, Miskolci Egyetem ÁJK), Dr. Pál Előd (Sapientia EMTE – Kolozsvári Kar, tanársegéd), Dr. Székely János (Sapientia EMTE – Kolozsvári Kar, egyetemi adjunktus), Dr. Kádár Hunor (Sapientia EMTE – Kolozsvári Kar, egyetemi adjunktus).

között csak 1,5% ugyanez az arány, az ügyvédek között pedig 2,5%. Utóbbi arányok alapján, számításai szerint mintegy 300 magyar bíró és 980 magyar ügyvéd hiányzik a romániai igazságszolgáltatási rendszerből. A javulás 1990 után is csak a stagnálást biztosítja, miközben pozitívumok is kiemelhetők a vizsgált területen: a jogtudományban sok magyar rendelkezik tudományos fokozattal, és a Sapientia kétnyelvű képzése is elindult 2010-ben, ami azt jelenti, hogy létrejött egy magyar szellemiségű és részben magyar nyelvű jogtudományi műhely. A műhely feladata a szaknyelvi revitalizáció, aminek legfőbb formája a párhuzamos jegyzetek készítése, azaz a román mellett a magyar nyelvű tankönyvek megalkotása is, ami a román jog magyar terminológiájának kialakítását, fejlesztését is jelenti.

Korhecz Tamás a szerbiai magyar jogi nyelv kapcsán kiemelte, hogy annak állapota tényszerűen attól függ, hogy a szerbiai államszervezet mennyire használja a magyar jogi nyelvet. Ezt elvileg elősegítheti, hogy a magyar nyelv egyes helyeken (területeken) hivatalos nyelv státusú. Természetesen a megengedő jogi keretek csak akkor tölthetők meg tartalommal, ha egy adott perben mindkét oldalon ismerik a magyar jogi nyelvet, illetve fennáll egy igény is annak használatára. Jelenleg akkreditált magyar vagy kétnyelvű jogászképzés nincs, korábban létezett ilyen Újvidéken, Várady Tibor akadémikus által összefogottan.

Benő Attila a nyelvtervezés jelentőségét emelte ki a határon túli magyar közösségek vonatkozásában, s a vizsgált terület (szaknyelv) kapcsán – egyebek mellett – felhívja a figyelmet Katona Hajnal Tünde *Jogismeret az erdélyi magyar közösségekben* c. munkájára, valamint a Benő Attila, Kokoly Zsolt és Benő Lóránd által jegyzett, a román és a magyar jogi terminológia témájában íródott munkára. Az erdélyi magyar beszélők verbális repertoárja kapcsán kiemeli, hogy meghatározó a nyelvjárás, a nagy mértékben jelen lévő nyelvi régiségek szerepe, a kétnyelvűség, a szaknyelvi bizonytalanság, továbbá az a fajta funkcionális elkülönülés, amelynek részeként sok esetben a szaknyelv a román, de a társalgás nyelve a magyar. A kétnyelvűség tehát erősen aszimmetrikus. A mai Erdélyben a román eredetű szavak mintegy 50%-a a jogi-közigazgatási nyelvhasználatból származik. Kutatásai alapján kétnyelvű úrlapok vannak, de azokat nem használják. A kitörési pontokat keresve rögzíti, hogy legtöbbit a magyar jogi-igazgatási nyelv használatának fejlesztéséért a magyar önkormányzati vezetők tehetnék, továbbá szükségét látja a nagy jogi területek szerinti szótáraknak is.

Pál Előd a jogi szövegek fordítása kapcsán kiemeli, hogy „a jogintézményt kell lefordítani, s csak másodsorban kell ragaszkodni az írott textusokhoz”, azaz

a szóhűség nem mindig jó, mert csorbíthatja a szöveg értelmét. A fordításokat nem szabad a beszélt nyelvhez igazítani, a nyelvi feszültségek feloldásának jogi szövegek esetében nem lehet ez az elsődleges módja.

Szabó Mihály Gizella azt a kérdést járta körül előadásában, hogy hogyan érdemes viszonyulnunk a tükörfordítással előállt azon terminusokhoz, melyeket a többségi nyelvből fordítottak. Kiemeli, hogy a jogi nyelvtervezés jogszabályi háttér és intézményrendszer, például nyelvtervezési tanács nélkül kevéssé megvalósítható. Hiányolta a kétnyelvű űrlapokat, s felhívta a figyelmet arra, hogy a jogszabályfordítások mellett hatalmas szerepe lehetne a szerződésmenták és önkormányzati rendeletmenták megalkotásának és közzétételének is. A dél-tiroli helyzettel is összevetette a szlovákiai helyzetet, sorolva az ottani kétnyelvűséget elősegítő intézményes megoldásokat (pl. a kormánybiztos létét). A nyelvtervezést és a terminológia fejlesztését egy párhuzamos feladatnak látja.

Tamás Dóra Mária az adatbázisépítés, a szaknyelvi adatbázisépítés jelentőségét emeli ki, hangsúlyozva, hogy a részleges fogalmi egyenértékűség elérése a cél, nem pedig a teljes ekvivalencia. Kiemelte, hogy az ekvivalensek rendkívül jogrendszerfüggők és országspecifikusak, ami nagyban befolyásolja a jogszabályfordításokat és a hiteles fordítások készítését is.

3.2. A Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása című konferencián elhangzott főbb megállapítások⁴⁰

Fóris Ágota *A terminológiastratégia szempontjai a jogi-közigazgatási területen* című előadásában körülhatárolta a terminológiastratégia kortárs jelentését, továbbá kiemelte annak jelentőségét a jogi kommunikációban, a közigazgatás vonatkozásában és az ezekkel is összefüggő e-kormányzás területén. Felhívta a figyelmet a hazai terminológiastratégia hiányára, utalva azokra a

40 A Károlyi-Csekonics-palotában, 2023. március 9-én megrendezett konferencia előadói voltak: Prof. Dr. Rixer Ádám, Prof. Dr. Fóris Ágota (KRE BTK, MaTT), Dr. Tamás Dóra Mária (OFFI Zrt., MANYE), Dr. Szoták Szilvia (OFFI Zrt.), dr. Gáspár Endre (IM), dr. Györgyi Dániel (IM), Dr. Sólyom Réka (KRE BTK), Dr. habil. Tóth Judit (SZTE ÁJK), Dr. habil. Gerencsér Balázs Szabolcs (PPKE JÁK, LITHME), Prof. Emeritus Dr. Szabó Miklós (ME ÁJK), Dr. Németh Gabriella (METU, OFFI Zrt.), Dr. Zakariás Kinga (PPKE JÁK), Dr. Dobrocsi Szilvia (KRE ÁJK), Dr. Arató Balázs (KRE ÁJK), Prof. Dr. Udvary Sándor (KRE ÁJK), Dr. habil. Láncoz Petra Lea (PPKE JÁK, LITHME). A rendezvény levezető elnöke Prof. Emeritus Dr. Tóth Mihály DSc. (KRE, MTA TK JTI) volt.

műhelyekre és művekre is, amelyek régóta kiállnak annak létrejöttéért.⁴¹ Felvázolta azt az utat is, amely elvezethet egy ilyen stratégia létrejöttéhez. Egy terminológiastratégiai tervdokumentum előkészítése mellett érvelt, s ennek részeként egy vitaindító, középtávú (4-10 év) stratégiai tervdokumentum, úgynevezett „Zöld könyv” kiadását is szükségesnek látta. Állítását azzal is alátámasztotta, hogy már a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet 38.§-a is utalt arra, hogy e területen egy Zöld könyvnek kellene felhívnia a figyelmet a terminológia mint szakpolitikai terület legfontosabb megoldatlan kérdéseire, továbbá ugyanez a jogszabály rendelkezett arról, hogy az érintett szervek a kérdésekkel a kormányzati stratégiai irányítás keretein belül foglalkozzanak. Ehhez kapcsolódóan Fóris egy Terminológiastratégiai Tanácsadó Testület létrehozását is szükségesnek látta. Kiemelte továbbá a területen bekövetkezett pozitív változásokat is, így például a KRE TERMIK (Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport) terminológiai, dokumentációs és fordítással kapcsolatos kutatásait, az OFFI Zrt. kiemelkedő szerepét, a Magyarországi Intézet (korábban Nyelvstratégiai Intézet) szervezésében 2021-ben megrendezett Nyelvstratégiai Műhelybeszélgetés jelentőségét, továbbá említette a Nyelvtudományi Kutatóközpont Lexikográfiai Osztályán belül 2022-ben létrejött Terminológiai Kutatócsoportot, illetve a Magyar Terminológiai Koordinációs Központot. Felhívta a figyelmet a többnyelvűségen alapuló szaknyelvi kommunikáció támogatására irányuló kezdeményezésekre, továbbá a nemzeti terminológiai portálok, adatbázisok és adatbankok jelentőségére is.

Sólyom Réka *Magyarország Alaptörvényének metaforikus terminusai – kognitív nyelvészeti elemzés* c. előadásában kiemelte, hogy egy jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása során indokolt azoknak a nyelvi jellemzőknek, kommunikációs folyamatoknak az áttekintése is, amelyek a jelen jogi nyelvhasználatát jellemzik. Ez pedig leginkább a mai magyar jogi szaknyelv körébe tartozó dokumentumok elemző vizsgálatával lehetséges. Ennek egyik irányaként azonosítja a metaforák szaknyelvi nyelvhasználatban történő vizsgálatát, amennyiben a metafora- és metonímiahasználat a szaknyelvi kommunikációban is érdemben segíti elő a megértési folyamatokat, különösen, hogy a szaknyelvi metaforák döntően állandósult szókapcsolatok, nem pedig egyedi, egyéni alkotások, mint a költészetben. Lakoff–Johnson

41 Lásd különösen: FÓRIS Ágota – BÖLCSKEI Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest, L’Harmattan – OFFI Zrt., 2019. <https://www.offi.hu/offiakademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasoka-magyar-nyelvteruleten> (2023. 04. 20.)

nyomán hangsúlyozta, hogy a metafora nem egy fölösleges díszítőeszköz, hanem az emberi gondolkodás és megértés egyik elengedhetetlen kelléke. Az Alaptörvény mint szakszöveg nagyon sok megszemélyesítést és metaforikus terminust tartalmaz, szám szerint 227, illetve 164 darabot – Sólyom kutatása pedig éppen ezek áttekintésére és csoportosítására törekszik.

Tóth Judit *A közérthetőség kutathatósága és a jogi nyelv reformja?* c. előadásában rögzítette, hogy a jogi szövegtípusok közérthetősége számos alapjog érvényesítésének a feltétele, és a jogforrások közérthetősége is alkotmányos parancs, ugyanakkor nincs konszenzus arról, hogy a közérthetőséget hogyan lehet előírni/szabályozni, mérni, kikényszeríteni, ezek révén is javítva a szövegekhez való hozzáférést. Hozzátette azt is, hogy ameddig a közérthetőségre vonatkozó minőségi, képzési, kodifikációs eljárási, tesztelési szabványok szövegtípusonként (különösen jogalkotási és hatósági/bírósági döntések, közjogi szervezetszabályozók) létre nem jönnek, addig a jogi nyelv megalapozott reformjára sincs mód, hiszen mércék híján a kutathatóság, az összevetés és az igazolhatóság (ellenőrizhetőség) lehetősége hiányzik. A továbbiakban a közérthetőséggel kapcsolatos definíciós kísérleteket tekintette át, majd pedig 2022-es kutatásának eredményeit ismertette a jelenlévőkkel, rögzítve, hogy a közérthetőség követelménye a vizsgált időszakban 116 jogszabályban, 47 közjogi szervezetszabályozó eszközben és 11 alkotmánybírósági határozatban összesen 270 esetben került elvárásként megfogalmazásra. Ezt a mennyiséget pedig – az összes normatív jellegű jogforrás számához viszonyítottan – marginálisnak tekintette. Nehezményezte, hogy a jogszabályba foglalt absztrakt közérthetőségi előírás értelmezése, magyarázata, akár példalózó jelleggel, a vizsgált jogi szövegtípusokból teljes mértékben hiányzik. A kutatás kimutatta azt is, hogy a jogi előírások közérthetőségére irányuló elvárások az előfordulások négyötödében a végrehajtó szervekre és a jogalkalmazókra hárítják a feladatot (azaz egyértelmű szabály hiányában magyarázattal vagy tájékoztatóval kell elérnie az érthetőséget pl. az adatkezelőnek, az ajánlatkérőnek vagy éppen az ágazati hatóságnak). Kifejtette továbbá, hogy a további kutatás súlypontját érdemes áthelyezni a jogalkalmazásra (például az ügyfelek elégedettségét, a jogszabályok, tájékoztatók, szerződési feltételek, szabályzatok tartalmát érintő szövegértést mérve a lakosság, az ügyfelek, a fogyasztók, a diákok stb. körében).

Szabó Miklós *Természetes/mesterséges jogi nyelv* c. előadásában felhívta a figyelmet arra, hogy bár vannak materiális (pl. épületek, öltözetek) és szociális (pl. viselkedésformák, viszonytípusok) elemei is, a jogrendszer alapvetően szimbolikus rendszer, azon belül meghatározó módon nyelvi rendszer. Ismer-

tette az alkothatóságra vonatkozó jogpozitivisták és természetjogi irányzatok főbb jegyeit, illetve felhívta a figyelmet arra az alapvető ellentmondásra, hogy miközben a jogi szaknyelv elsődleges célja, hogy a mesterség képviselőinek egymás közti akadálymentes kommunikációját előmozdítsa, emellett a professzionisták és a laikusok érintkezését, vagyis a jog közérthetőségét is biztosítani kell. A „két úr” szolgálata pedig – egyidejűleg – igen nehéz helyzetbe hozza a mindenkori jogalkotót.

A mai jogi szaknyelvújítás szükségessége kapcsán megállapítja, hogy a hajtóerőt változatlanul a jog, s a jogintézmények változása/fejlődése szolgáltatja, s immár nem a latin, hanem egy újabb *lingua franca*: az angol terminológia átültetésének nyelvújításait igényelve. A *trust*, *tort*, *leasing* stb. kifejezések befogadható „magyarítása” várat magára – jelzi Szabó. Rögzíti azonban azt is, hogy a jogi szövegek „tartalomszolgáltatói” nem csak, s még csak nem is elsősorban a jogászok, hiszen a szabályozási tárgyak az élet számos – inkább számtalan – területéről származnak: az építészet, gyógyászat, bányászat, agrárium stb. professzionális művelői minden esetben hozzák magukkal a szaknyelvüket is. Ha ezek nem integrálódnak a jogi nyelvbe, akkor dezintegrálják azt. Szabó szerint tehát ha jogi nyelvújításról beszélünk, akkor ebbe bele kell érteni általában a szaknyelvi nyelvújítást, vagyis minden szakterület munkálkodását saját nyelvének a magyar nyelvbe integrálásán.

Kiemeli, hogy míg a korábbi magyar „nyelvújítási hevület”, amelyet a nemzeti nyelv kiteljesítésének vágya szított, dominánssá tudott válni a különféle hatások és törekvések között, manapság a globalizációt, a nemzetköziesedést szolgáló törekvések jutottak túlsúlyra, egyre több területen a nemzetek fölötti kommunikáció egységesített médiumának – vagyis az angol nyelvnek – kedvezve. Hangsúlyozta továbbá, hogy a szaknyelv szempontjából a „jogi” és „igazgatási” területek nem vonhatóak egybe egy kötőjellel, amennyiben a jogi nyelv problémái csak annyiban relevánsak a közigazgatás számára, amennyiben a közigazgatási *jogi* szegmensről van szó, hiszen a (magán- vagy köz) igazgatás *igazgatás*-specifikus területei – mint a PR, QM, IT, HR, s általában a menedzsment – saját szaknyelvvvel rendelkeznek, melyek különállását jelzi „elangolosodásuk” előrehaladottságának mértéke is.

Tamás Dóra Mária *A jogi és közigazgatási terminológia kihívásairól a fordításban* c. előadásában a terminológiapolitikát és a szaknyelvújítást a fordításorientált, gyakorlati terminológiai munka (adatbázis-építés) szemszögéből közelítette meg. A vonatkozó ISO szabvány nyomán rögzítette, hogy a jogi szakfordítások számos speciális kompetenciát igényelnek a szűken vett fordítási készségeken túl is, így a szövegértés, a jogi ismeretek, az információk

felkutatása és megfelelő hasznosítása, továbbá a jogi kulturális háttértudás és a technikai kompetencia is lényeges összetevők.

Az OFFI Zrt. fordítási és hitelesítési tevékenységéhez kapcsolódóan, a jogi és közigazgatási terminológia kihívásairól szólva kifejtette, hogy az ekvivalencia gyakran nem teljes, azaz gyakori a részleges fogalmi egyenértékűség, ami jórészt az adott terminusok rendszerhez kötöttségéből (jogcsaládhoz, jogrendszerhez, jogághoz és jogszabályhoz kötöttségéből), kontextusfüggőségéből és országspecifikusságából következik. A kihívásokra adott gyakorlati válaszokat bemutatta – egyebek mellett – olyan megoldásokat említett, mint a funkcionális ekvivalensek alkalmazása, az új fordítói megoldások használata vagy éppen a fogalmi hálóban való értelmezés. Tamás az OFFI Zrt. terminológiai projektjei között beszámolt a IUSterm jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis 2016 óta zajló építéséről, valamint a OFFI Akadémia keretein belül megvalósuló, képzéseket és kiadványokat is magában foglaló tudástranszferről.

Szoták Szilvia *Nyelvstratégia, terminológiastratégia, hasznos nyelvészet – az igazságügyi nyelvi közvetítés terminológiastratégiai kérdései* című előadásában meghatározta az alkalmazott nyelvészet funkcióját, ami elsősorban a nyelvet felhasználó bármely tudomány (szakma) és az adott társadalom bizonyos feladatai közötti viszony azonosítása, a feladatok tanulmányozása, a problémák lelkiismeretes szakmai követése, végül pedig ezen problémák megoldása. A közérthetőségről szólva rögzítette, hogy különösen a jogi-közigazgatási nyelvhasználat szinterein alakulnak ki nagy számban olyan beszédhelyzetek, amelyekben a laikusok közléseit kell a szakterület megfelelő szakmaiságának szintjén újrafogalmazni, vagy éppen a szaknyelvet kell közérthetővé tenni a laikusok számára.

Kiemelte, hogy feltétlenül szükség van terminológiastratégiára, egy egyetemes magyar nyelvstratégia részeként. Mivel bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt érintő szociokulturális környezet ismeretében értelmezhető, a magyar nyelv jövőjéről szóló stratégia megalkotásához is alapos helyzetfelmérés szükséges, majd ezután következhet a cselekvési terv a felelősök megnevezésével, határidők kijelölésével és a lehetséges költségek megtervezésével. A nyelvi tervezés körében Szoták elkülönítette a státustervezés (helyzettervezés), a korpusztervezés és a nyelvelsajátítás-tervezés szakaszait – a jogi-igazgatási nyelvvel (és valamennyi egyéb szaknyelvvél) kapcsolatos szabályozási és egyéb feladatokat a korpusztervezés körébe utalva.

Gáspár Endre és Györgyi Dániel *In varietate concordia. Terminológiai aspektusok az Igazságügyi Minisztérium jogszabályfordítási programja tükrében* c. előa-

dásukban kifejtették, hogy az egyes terminusok mögötti fogalmak leírással, rendszerezéssel, „kodifikálással” tehetőek egyértelművé, és ennek a munkának a folyamatos és tudatos ellátása jelenti a terminológiamenedzsmentet, ami leginkább a feldolgozás, egységesítés, hozzáférhetővé tétel részfeladataiból áll össze. Ezen feladatok ellátása pedig szükségképpen kialakítja, illetve felerősíti a terminológiastratégia megalkotásának igényét is. Gyakorlati példákkal is alátámasztott előadásukban a célnyelvi terminusok meghatározásának folyamatát mutatták be – igen nagy részletességgel.

Németh Gabriella *Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra... és terminológiastratégiára?* c. előadása felhívta a figyelmet azokra az új jelenségekre, amelyek révén a sablonizált és automatizált jogi szaknyelvi tartalmak tipikussá, de legalábbis általánossá váltak. Ilyennek tekinthetőek az online ÁSZF-ek is, amelyeket az egyéb, hagyományos jogi szövegektől megkülönböztet a beszédszerűség hiányából adódó érthetlenség erősödése vagy éppen az algoritmusok általi vizsgálhatóság. Ezek a tények két irányban is következtetések levonását teszik szükségessé: *egyrészt*, ha a fogyasztó számára a leírt szöveg érdemben, tartalmilag nem hozzáférhető, azaz nem érthető, akkor az nem is fog érvényesülni, ami pedig a jó állam megvalósulása, a hatékony kormányzás, és végső soron az egyéni szempontokon túlmutató közérdek ellenében is hat: a szaknyelvújítás egyik célja tehát a nyelvi értelemben is fogyasztóbarát jogalkotás megteremtése kell, hogy legyen. *Másrészt* pedig multi-, illetve interdiszciplináris megközelítés indokolt a jogi szövegek vizsgálata esetében is, tekintettel a hagyományos dogmatikai és jogszociológiai módszerek elégtelenségére.

A jogi-igazgatási szaknyelvújítás kapcsán Németh kiemelte, hogy a téma régóta napirenden van, de egyelőre nincs áttörés, az érintettek nincsenek bevonva a fejlesztésébe, és a létező szaknyelv is gyakran csupán a magasabbban kvalifikáltság/hivatalosság érzetének előidézéséhez szolgál eszközként. Az előadás visszatérő eleme volt a képzések hiányára utalás.

Láncos Petra Lea *Mi legyen a (magyar) jogtudomány nyelve?* című előadásában kitért arra, hogy a technológiai fejlődés egyrésztől felgyorsítja, nyitottabbá teszi a tudományos diskurzust, másfelől azonban felerősíti azt a kérdést is, hogy kinek is szól valójában a jog tudománya, illetve, hogy milyen nyelven is kellene művelni azt. Hiszen a jog tudományos igényű művelésével összefüggő bármely tevékenység jellegét és tartalmát – *nyelvi értelemben is* – alapvetően határozza meg, hogy az az adott intézmény fenntartója, a szakmai közönség (a hivatásrendek), a szélesebb társadalmi nyilvánosság vagy éppen a tudományos élet szereplői felé irányul-e. Példaszerűen össze

is hasonlította a kutatási profilú MTA TK JTI és az oktatási profillal rendelkező PPKE JÁK elvárásait, különös tekintettel a tudományos teljesítmények nyelvére; továbbá bemutatta a MAB egyetemi tanári pályázati feltételeinek nyelvi természetű kritériumait. Feltette továbbá a kérdést, hogy kell-e egyetemi, illetve kutatóhelyi nyelvstratégia, s ha igen, úgy milyen tartalommal érdemes létrehozunk azokat, illetve rámutatott a MAB közvetett szerepére is, amennyiben annak elvárásai érdemben képesek alakítani az intézményi és egyéni nyelvstratégiákat is.

4. Összefoglalás

A jog és a nyelv is olyan területei az államilag szervezett társadalomnak, ahol különösen nagy súllyal jelenik meg számos globális hatás, így a digitális transzformáció, az azzal szorosán összekapcsolódó mediatizáltság, és az angol nyelv hatása és az identifikációs törekvések. Következésképpen, a két terület metszetében megjelenő jogi-igazgatási szaknyelv is fokozottan ki van téve azon hatásoknak, amelyek feltétlenül a) tudományos leírást, b) értelmezést és c) egy tudatos és folyamatszerű nyelvi, nyelvstratégiai tervezés keretei közé illesztést igényelnek. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a jogi-igazgatási szaknyelvújítás szükségességét firtató kérdés megválaszolása, azaz a nemleges válasz megadása, vagy az igenlő válasz esetén a részterületek beazonosítása és a beavatkozás formáinak „feltalálása” is csak ezen előkérdések tisztázását, egy érdemi és összetett szakmai kontextus kialakítását, ha úgy tetszik: nyelvstratégiai kontextus létrehozását követően kerülhet sorra. Ebben lehet segítségünkre jelen kutatásban – egyebek mellett, így a legújabb kortárs problémák felvetésén túl – a vonatkozó nemzetközi tapasztalatok, a már létező válaszok összegyűjtése – kutatásunk soron következő lépése is.